

בראשית י"ב: "לך לך מארצך וממולדתך"

כ" ויאמר יהוה אל-אברהם לך-לך מארצך וממולדתך ומבית י לך לך
 א" אבך אל-הארץ אשר אראך: ואעשה לטי גדול ואברכך
 ואגדלה שמך והיה ברכה: ואברכה מברכך ומקללך אאר
 ונברכך בך כל משפחת האדמה: וילך אברהם כאשר דבר
 אליו יהוה וילך אתו לוט ואברהם בן-חמש שנים ושבעים
 שנה בעצמו מהגר: ויקח אברהם את-שרי אשתו ואת-לוט
 ב"אחיו ואת-כל-רכושם אשר רכשו ואת-הנפש אשר-עשו
 ט"ו ט"ז ויצאו ללכת ארצה כנען ויבאו ארצה כנען: ויעבר
 אברהם בארץ עד מקום שכם עד אלון כורה והכנעני אז
 בארץ: וירא יהוה אל-אברהם ויאמר לו-עך אתן את-הארץ
 ה"ז הזאת ויבן שם מזבח ליהוה הנראה אליו: ויעתק משם
 ה' ה'הרה מקדש לבית-אל ויט אהלה בית-אל מים והעי מקדש
 ויבן-שם מזבח ליהוה ויקרא בשם יהוה: ויסע אברהם הלך
 ונסוע הגבה:

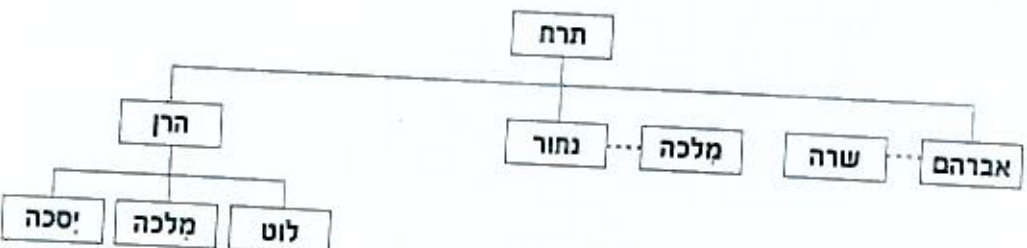
ויהי רעב בארץ וירד אברהם מצרימה לגור שם כ"ב
 הרעב בארץ: ויהי כאשר הקריב לבוא מצרימה ויאמר
 א" אל-שרי אשתו הנדהגא וידעתי כי אשה ופת-מראה את:
 ויהי כידעאו אתך המצרים ואמרו אשתו זאת והרגו אתי
 ואתך יחיו: אמר-גא אחתי את למען יטב-לי בעבורך
 ו" וחייתה נפשי בגלגלך: ויהי כבוא אברהם מצרימה ויראו
 ט" המצרים את-האשה כדופה הוא מאד: ויראו אתה שרי
 ט" פרעה ויהללו אתה אל-פרעה ויקח האשה בית פרעה:
 ולאברהם היטיב בעבורה ויהיו לו עאן-יבקר והמדים ועבדים
 ו" ושפחת ואתגת וגמלים: וינגע יהוה את-פרעה נגעים גדלים
 ו" ואת-ביתו על-דבר שרי אשת אברהם: ויקרא פרעה לאברהם
 ויאמר מה-זאת עשית לי למה לא-הגדת לי כי אשתך הוא:
 למה אמרת אהתי הוא ואקח אתה לי לאשה ועתה הגה
 ש" אשתך קח ולך: ויצו עליו פרעה אנשים וישראלו אתו
 ואת-אשתו ואת-כל-אשר-לו:

וינגע - היכה.

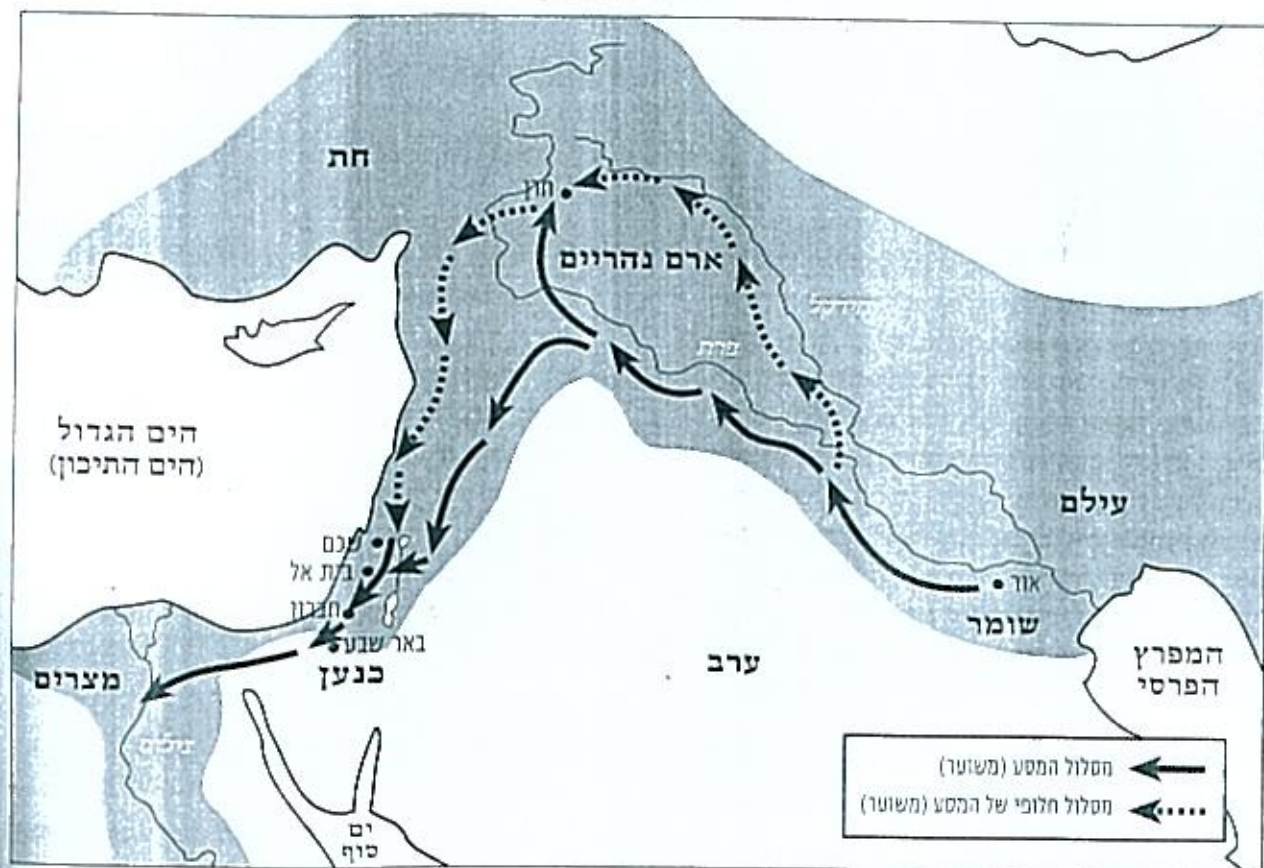
- גוי - עם.
- ואגדלה שמך - שמוך יהיה מפורסם ומכובד.
- א"ר - אקלל (משורש א-ר-ל).
- הנפש אשר עשו - עבדים ושפחות.
- ויעתק - עבר.
- מקדש - ממזרח.
- ויט - נטה, העמיד.
- מים - ממערב.

מאורות

משפחת האבות



נדודי אברהם



אלוהים פנה לאברהם וציווה עליו להינתק ממשפחתו וממקום מגוריו וללכת אל ארץ חדשה, לא ידועה. כשאברהם יוצא אל הלא-נודע, הוא פותח לא רק בחיים חדשים אלא בתקופה חדשה בהיסטוריה. אמונתו הגדולה בה ומסירותו לציווי האלוהי תהפוך מאוחר יותר לדת חדשה: אמונה באל אחד.

הפרק נחלק לשני חלקים:

- פסוקים 1-9: מסעו של אברהם אל כנען וקורותיו בארץ.
- פסוקים 10-20: ירידת אברהם ושרי למצרים.

פסוקים 1-9: מסעו של אברהם אל כנען וקורותיו בארץ

פסוק 1: "לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך" - הסיפור נפתח בפנייתו של אלוהים אל אברהם. אלוהים דורש מאברהם לעזוב הכל מאחוריו: משפחה, בית, ארץ, וללכת אל ארץ שאינו נוקב בשמה. בתמורה לכך אלוהים יבדוק את אברהם בעתיד מזהיר, שיהפוך אותו מאדם פרטי לאב של עם. הדרישה מאדם לעזוב הכל מאחוריו היא דרישה גדולה, ובעבור רוב בני האדם - זוהי דרישה גדולה מדי, שקשה לעמוד בה. לשון הציווי בפסוק 1 מעלה שלושה קשיים עיקריים:

קושי בביטוי "לך לך": מה תפקידה של המילה "לך"? לכאורה היא נראית מיותרת, ואפשר להבין את הציווי גם בלעדיה.

פתרונות:

- למלה "לך" יש משמעות מיוחדת במשפט: הבטחה לגמול טוב⁸¹ או משמעות של פתיחה בחיים חדשים, הליכה בדרך אישית ומיוחדת לאדם המסוים שבו מדובר⁸².
- למלה "לך" אין משמעות מיוחדת במשפט זה. בעברית אחרי פעלי הליכה לפעמים מופיעה לי היחס בנטייה (הלך לו, הלכו להם וכדומה)⁸³.

קושי בביטוי "מאָרצָה וממלדָה ומבית אביך": מדוע סדר היציאה הנזכר בפסוק 1 מנוגד לסדר היציאה הטבעי? הרי בדרך הטבע, אדם יוצא קודם מביתו, אחר כך ממולדתו (העיר שבה נולד), ולבסוף מארצו.

פתרון: הדרגה זו מראה שאלוהים מבין את הקשיים הגדולים שבפרידה כזו, ורוצה להקל על צערו של אברם. הכשורה הקשה נמסרת בהדרגה כדי שאברם יוכל להסתגל אליה.

קושי בכינוי "מולדתך": דווקא לעיר חָנָן, שבה אברם שוהה כעת, אך הוא לא נולד בה, שהרי לפי בראשית, י"א, 30 יצא תרח, אביו של אברהם עם כל משפחתו מאור אל חָנָן. אם כן, מדוע מכונה חָנָן "מולדתך", אם אינה עיר הולדתו של אברם?

פתרון: נראה שאברם חי בעיר זו שנים כה רבות, עד שנחשבה למקום הולדתו.

"אל הארץ אשר אָרָצָה" - זהו תיאור מקום היעד, ותיאור זה מעורפל מאוד. הוא מנוגד לתיאור היציאה, שמוגדר היטב, מחולק לחלקים ומפורט לפרטים: ארץ-עיר-בית. זה מדגיש את הקושי לקיים את הציווי האלוהי: אברם יודע מה עליו לעזוב מאחור, אך אינו יודע מה יקבל בתמורה.

פסוקים 2-3: "ואַעֲשֶׂה לְגוֹי גָדוֹל וְאַבְרָהָם וְאַנְדְּלָה שְׁמִי וְהָיָה בְרָכָה. וְאַבְרָהָם מְבָרְכִיךָ וּמְשַׁלֵּלְךָ אָאֵר וְנִבְרָכְנוּ בְּךָ כָּל מִשְׁפַּחַת הָאֲדָמָה" - אלוהים מבטיח לאברם שאם יעזוב הכל מאחוריו וילך על פי צו ה', הוא יהפוך לאדם מכובד ומפורסם, ויהיה אביו של עם גדול.

"ואַעֲשֶׂה לְגוֹי גָדוֹל" - צאצאיו יהפכו לעם גדול. מהבטחה זו ברור שהגשמתה היא לעתיד הרחוק.

"וְאַבְרָהָם וְאַנְדְּלָה שְׁמִי" - אני אברך אותך ושמי יהפוך להיות מפורסם ומכובד. עשיית שם לאדם כלשהו בידי אלוהים נחשבת במקרא לברכה, לציון לשבח לאדם זה⁸⁴.

"וְהָיָה בְרָכָה" - תהיה מבורך תמיד.

"וְאַבְרָהָם מְבָרְכִיךָ וּמְשַׁלֵּלְךָ אָאֵר" - מי שיברך אותך יהיה מבורך, מי שיקלל אותך יהיה מקולל.

"וְנִבְרָכְנוּ בְּךָ כָּל מִשְׁפַּחַת הָאֲדָמָה" - כל בני האדם בעולם יבורכו בזכותך. כלומר כבר בשלב מוקדם זה, כשאברם עוד לא יצא לדרך, ברור שהליכתו אינה הליכה של אדם פרטי, אלא מדובר במעשה שישפיע על ההיסטוריה האנושית כולה. בהבטחות שבפסוקים 2-3 חוזר השורש המנחה ב-ר-כ חמש פעמים, ורומז גם לברכה האישית שיקבל אברם בזכות הליכתו ("וְאַבְרָהָם וְהָיָה בְרָכָה"), וגם לברכה שתבורך כל האנושות בזכות אברם ("וְאַבְרָהָם מְבָרְכִיךָ וְנִבְרָכְנוּ בְּךָ כָּל מִשְׁפַּחַת הָאֲדָמָה").

81 כדברי רש"י: לך לך - להנאתך ולטובתך.

82 כדברי מ"ד קאסוטו: אתה לבדך או רק עם מי שקשור איתך. לך בדרך שהוא רק שלך.

83 כדברי רמב"ן: משפט הלשון כן, וכן: "הגשם חלף הלך לו" (שיר השירים ב' 11).

84 בניגוד למשמעות חיובית זו, ראו בראשית י"א 4, שם מצהירים בוני המגדל שהם רוצים לעשות לעצמם שם, כוונתם הייתה להלל את שםם ולפארו באמצעות בניית המגדל וזה מבטא את נאונותם ואת יחירותם. עשיית השם הראויה במקרא היא כשאלוהים עושה שם לאדם ולא האדם מיוזמתו עושה לו שם.

יש המציעים לחלק את הברכות לשני חלקים:

בחלק הראשון, פס' 2, אברם מתברך בברכות הקשורות אליו (ואל משפחתו) בלבד.

בחלק השני, פס' 3, ניתנות ברכות לאנושות כולה בזכות אברם.

יש המציעים לחלק את הברכות לשבעה חלקים, מספר טיפולוגי, המסמל שלמות. לשונות הברכה הן:

1. "וְאַעֲשֶׂה לְגוֹי גָּדוֹל. 2. וְאַבְרָהָם. 3. וְאַנְדְּלָה שְׁמִי. 4. וְהָיָה בְרָכָה. 5. וְאַבְרָהָם מְבָרְכֶיךָ. 6. וּמִקְלָלְךָ אָאֵר. 7. וְנִבְרָכוּ בְּךָ כָּל מִשְׁפַּחַת הָאָדָמָה".

מכאן שברכת ה' לאברם היא מושלמת ומקיפה.

פסוקים 4-5: אברם מציית לצו מיד, ללא ערעור: "וַיֵּלֶךְ אַבְרָם כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהֵי יְהוָה" - מיד כאשר ה' מצווה עליו ללכת, הוא קם והולך. בכך מתגלה אמונתו העזה של אברם בה', שהרי היה יכול לערער או לשאול שאלות כדי להרגיע את החששות שהצו האלוהי מעורר.

עדות נוספת לאמונתו העזה היא הגיל שבו הוא מסכים ללא היסוס לצאת לדרך: "וְאַבְרָם בֶּן-חָמֶשׁ שָׁנִים וְשִׁבְעִים שָׁנָה בָּצֵאתוֹ מִחָרָן". יחד איתו הולכים שרי אשתו, לוט אחיינו והעבדים והשפחות שרכשו בחרן ("הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר-עָשָׂו בְּחָרָן").

פסוקים 6-7: אברם ומשפחתו מגיעים לארץ כנען. כבר על פי שמה של הארץ ברור שיושב בה כעת העם הכנעני. ולפיכך כבר עתה הכתוב רומז שהבטחות ה' לאברם ניתנו לעתיד הרחוק. למעשה, מופיעים בכתוב שני רמזים לכך: א. "וְהִנֵּנִי אִין בְּאַרְץ" - העם הכנעני יושב בארץ, ומכאן שאי אפשר לתת את הארץ לאברם באופן מיידי. ב. "לִירְצֶךָ אִתְּנוּ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת" - הארץ אינה מובטחת לאברם אלא לצאצאיו.

גם פסוק 7 משקף את עוצמת אמונתו של אברם: בפסוק זה מופיעה לראשונה דחייה של מתן הארץ רק לדור הבנים⁸⁵. למרות זאת, אברם אינו נחלש באמונתו: הוא בונה מזבח לה' מיד לאחר שהי מבשר לו שהארץ תוכל להינתן רק לצאצאיו. בניית המזבח היא אות להכרת התודה של אברם כלפי אלוהים על שהתגלה אליו והבטיח לו שהארץ תינתן לזרעו. לאחר מכן הוא ממשיך במסעותיו בארץ: מאזור שכס אל אזור בית אל (שם הוא בונה מזבח נוסף לה') ומשם - לנגב. מסעותיו של אברם בארץ הם כעין כיבוש סמלי של הארץ: כל מקום שכף רגלו דורכת בו הופך להיות שלו⁸⁶.

לסיכום: דמותו של אברם כפי שהיא מתוארת בפס' 1-9 היא דמותו של המאמין המושלם. הוא עומד בניסיון קשה, מתמסר לרצון ה' באופן מוחלט, אינו מערער אלא מקיים מיד את הצו. גם כאשר הוא מגיע לארץ ומתברר שהבטחת ה' תתגשם רק בעתיד הרחוק, הוא בונה מזבחות ומתפלל לה'. אמונתו של אברם בסיפור זה היא מופלאה, כמעט על-אנושית.

פסוקים 10-20: ירידת אברם ושרי למצרים

דמותו של אברהם בסיפור זה שונה לחלוטין מדמותו כפי שנגלתה בפסוקים 1-9. במקום המאמין המושלם מתגלה אדם ממוצע, בעל חולשות אנוש, שבמעשיו יש פגמים מוסריים.

בפסוקים אלה מסופר שאברם ושרי ירדו למצרים בגלל רעב שהיה בארץ. ירידה מן הארץ בגלל רעב היא ירידה זמנית, ואינה נחשבת בדרך כלל לחטא במקרא. למרות זאת, יש פרשנים ששואלים: כיצד אדם שכל כך בטח בה' והיה מוכן לנטוש את ביתו ומשפחתו כדי לבוא אל הלא-נודע, אינו בוטח בה' שישפק לו אוכל בעת רעב?

⁸⁵ דחייה זו לא הופיעה בהבטחה הראשונה שבפס' 1-3.

⁸⁶ חז"ל ראו במסעות אברם בארץ "מעשה אבות סימן לבנים". זהו עיקרון סיפורי שפירושו: המעשים שעושים אבות האומה הם סימן ורמז למעשים דומים שיעשו צאצאיהם (או מאורעות שיקרו לצאצאיהם), עם ישראל. עקרון זה מתגלה בסיפורנו בהקבלה בין הליכת אברם בארץ ו"כיבושה" לבין כיבוש הארץ בידי בני ישראל, צאצאי אברם.

פסוקים 11-13: כבר בדרכם למצרים אברם חושש מפני קשיים אפשריים: "ויאמר אל-שרי אשתו: הנה-נא ידעתי כי אשה יפת-מראה את. והיה כי-יראו אתה המצרים ואמרו אשתו זאת והרגו אתי ואתך יחיו". בניגוד לחלק הראשון של הפרק, שם לא מתוארים רגשותיו של אברם גם במצבים קשים, כאן נמסרים לנו חששותיו בפירוט: יופייה של שרי יגרום למצרים לחשוק בה. אם יידעו שהיא נשואה, יהרגו את בעלה כדי שלא יפריע להם לקחתה. לכן מציע אברם לשרי: "אמרי נא אחתי את למען ייטב לי בעבורך וחיתה נפשי בגללך" (פס' 13) - אמרי בבקשה שאת אחותי, לא אשתי, ואז המצרים לא יראו בי מכשול ולא יהרגו אותי.

פסוקים 14-16: כבואם למצרים מתגשם חלק מחששו של אברם: המצרים מתפעלים מיופיה של שרי והיא נלקחת לארמון פרעה. אברם, שנחשב לאחיה, מקבל טובות הנאה רבות מלקיחתה של שרי: "ולאברם היטיב בעבוכה ויהי לו צאן ופקד וחסדים ושבחת ואתנת וגמלים" (פס' 16).

פסוקים 17-20: בשלב זה אלוהים מתערב ומפסיק את חילול כבודה של שרי: "וינעם יהוה את-פרעה ונגעים גדלים ואת-ביתו על-דבר שרי אשת אברם" (פס' 17) - אלוהים מכה את פרעה במכות קשות, ובעקבותיהן מתגלה התרמית. לא ברור כיצד קישר פרעה בין המכות שבאו עליו לבין שרי ואברם⁸⁷, אך מפסוקים 18-19 ברור שהוא כועס מאוד בגלותו את התרמית: "ויקרא פרעה לאברם ויאמר: מה זאת עשית לי?! למה לא הגדת לי כי אשתך הוא?! למה אמרת אחתי הוא ואקח אתה לי לאשה?! ועתה הנה אשתך - קח ולך!" מדבריו הכועסים של פרעה עולה שחששו של אברם היה לשווא, שכן פרעה מתגלה כאדם מוסרי, שאינו לוקח אישה נשואה. פרעה אף זועם שאברם גר אותו לבצע מעשה בלתי מוסרי, אך הוא אינו פוגע באברם או בשרי אלא מצווה עליהם לעזוב את מצרים.

מה עמדתו של הסופר כלפי אברם ומעשיו?

יש הסבורים שהסופר גינה את אברם על מעשיו. הם מסתמכים על:

1. הסופר בחר לשים בפי אברם דברים שמציגים אותו באור אירוני ולעגני ומצביעים על אשמתו: כשהוא מבקש משרה להתחזות הוא אומר: "אמרי נא אחתי את למען ייטב לי בעבורך" (פס' 13), ואחר כך, כאשר מתוארות טובות ההנאה שאברם מקבל מפרעה נאמר: "ולאברם היטיב בעבוכה ויהי לו צאן ופקד..." (פס' 16). כלומר הסופר בחר לקשר במודע בין "ייטב לי" שבבקשת אברם לבין "היטיב", ואפשר שבזה הוא מותח ביקורת על אברם ואומר: אכן, הוטב לאברם מאד, בעוד כבודה של שרה מחולל בידי גברים זרים!
2. אפשר שהסופר מציג את שתיקתו הנבוכה של אברם בעת הויכוח עם פרעה כדי לרמוז שאברם חש בצדקתו של פרעה.
3. הסופר מציג את פרעה כדמות מוסרית חיובית המנוגדת לדמותו של אברם: הוא מעניק לאברם מתנות, הוא נוזף בו בהיוודע השקר, הוא אינו פוגע בו או בשרי אלא רק מגרש אותם ממצרים. הוא אף משלח אותם עם כל המתנות שנתנו לאברם.

יש הסבורים שהסופר מצדיק את מעשיו של אברם. הם מסתמכים על:

1. הדגשתו של הסופר את המצב הקשה ששרר בכנען: רעב כבד אילץ את אברם לרדת למצרים. בפסוק 10 הסופר חוזר פעמיים על המלה "רעב": "ויהי רעב בארץ ויך אברם מצרימה... כי כבד הרעב בארץ".
2. הסופר מציג את אברם כבעל תושייה וכאדם היודע כיצד להציל את עצמו ממצבים מסוכנים. התחבולה שאברם מגבש משקפת את יכולותיו בתחומים אלה.
3. הסופר מדגיש שאברם עמד בפני סכנת מוות: "והרגו אתי" (פס' 12), מתוך הנחה שבמצב קיצוני מותר לנקוט בצעדים קיצוניים.

87 זהו מאפיין נפוץ בסיפור המקראי - העלמת פרטים או החסרתם משום שאינם הכרחיים להבנת הסיפור. זוהי האליפטיות של הסיפור המקראי, הוא סיפור אליפטי.

- חז"ל סבורים שבסיפור זה בא לידי ביטוי עיקרון סיפורי, שבאמצעותו ניתן לראות שהסיפור רומז לעתיד האומה. הם מכנים עיקרון זה בשם: "מעשה אבות – סימן לבנים": המעשים שעושים אבות האומה הם סימן ורמז למעשים דומים שיעשו צאצאיהם (או מאורעות שיקרו לצאצאיהם), עם ישראל. עקרון זה מתגלה בסיפורנו בהקבלה בין סיפור אברם ושרי במצרים לסיפור בני ישראל במצרים:
- א. אברם יורד למצרים בגלל הרעב (פסוק 10) וגם בני יעקב יורדים למצרים בגלל הרעב (בראשית מ"ב 1-3).
 - ב. ה' מביא על פרעה "נִגְעִים גְּדֹלִים" בגלל לקיחת שרי (פסוק 17). כך ה' מביא "נִגְעִים" (שמות י"א 1) על פרעה ועל מצרים, משום שלקחו את בני ישראל לעבדים.
 - ג. אברם יורד מצרימה ומביע חשש, שהמצרים יהרגוהו (פסוק 12). בני ישראל במצרים עמדו בסכנת הכחדה, משום שמלך מצרים ביקש להרגם (שמות א' 8-11, 22).
 - ד. אברם מקבל מתנות מפרעה (פסוק 16) וגם בני ישראל יוצאים ממצרים ברכוש גדול (שמות י"ב 35). בשני המקרים רכוש זה הושג במרמה.
 - ה. פרעה מגרש את אברם ממצרים במילים "קח וְלֵךְ" (פסוק 19). בני ישראל מגורשים ממצרים בלשון דומה "קחו כֹּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם וּלְכוּ" (שמות י"ב 32).

נושאים נוספים לדיון:

1. גילה של שרי:

- בעת ירידתם של אברם ושרי למצרים הייתה שרה לפחות בת 65 שנים⁸⁸. קשה להבין את ההתלהבות הגדולה מיופייה של שרי בקרב המצרים לאור גילה המתקדם. לבעיה זו שני פתרונות:
- א. על פי הפרשנות המסורתית, אכן יופייה של שרי היה חריג ולא נפגע בנדודים הארוכים והקשים שעברו עליהם.
 - ב. על פי מחקר המקרא, סיפור זה היה סיפור עצמאי במקורו, כלומר סיפור שאינו חלק מרצף סיפורי, ומחברו לא יכול היה לקחת בחשבון את הסיפור הקודם (בראשית י"ב 9-1), בו מוצגים אברם ושרי כאנשים זקנים. כוונת מחבר הסיפור הייתה לתאר את שרי כאישה צעירה ויפה, שגברים רבים חושקים בה.

2. הצגת הדמויות בסיפור:

- **אברם:** אברם מוצג בסיפור זה בשיא חולשתו המוסרית. הוא משקר, הוא מוכן להפקיר את אשתו לחסדי גברים זרים, הוא מתעשר על חשבונה. זוהי דמות מנוגדת לחלוטין לדמות שהכרנו בסיפור הקודם (המסופר בבראשית י"ב 9-1). יש פרשנים שסבורים שהניגוד בדמותו של אברם בשני הסיפורים הוא מכוון. שלא נחשוב שאברם היה על-אנושי, מרומם מכל אדם. הוא מוצג גם כמאמין גדול אבל גם כאדם פחדן וקטן אמונה.
- **פרעה:** דמות מוסרית חיובית: מעניק מתנות, זועם שמשקרים לו, אינו פוגע באברם לאחר שהתגלה השקר, אינו לוקח בחזרה את המתנות שהתקבלו ממנו במרמה.
- **שרי:** המספר אינו מוסר כלל פרטים על רגשותיה של שרי: הוא אינו מתאר מה הייתה דעתה על הצעתו של אברם (אם כי ברור שביצעה אותה) ואינו מתאר את רגשותיה כשנלקחה לארמון פרעה או הוחזרה משם. ניתן לתרץ שתיקה זו בהסכמתה של שרי להצעתו של אברם, אך נראה שדברים אלה מעידים בעיקר על מעמדה הנחות של האישה בחברה המקראית וחוסר התייחסות לרגשותיה ולמחשבותיה.

⁸⁸ בצאתם למסע אל כנען היה אברם בן 75, ולפי בראשית י"ז הפרש הגילים ביניהם היה 10 שנים.

אלוהים: אלוהים מתערב בנקודת זמן מאוחרת למדי בסיפור. הוא אינו מופיע, למשל, בעת ירידת אברם למצרים כדי להבטיח לו מזון בעת הרעב או כדי לפזר את חששותיו ופחדיו של אברם. הוא פועל רק לאחר ששרי נלקחת לארמון פרעה, וגם כאן פעולתו נתונה לביקורת - מדוע הוא מעניש את פרעה, שחטא בלא יודעין? הסופר אינו מסביר מדוע אלוהים פועל בשלב כה מאוחר, אבל מהסיפור ברור שאלוהים זוכר את הבטחותיו לאברם, והוא פועל ברגע ששרה נלקחת לארמון פרעה ויש סיכון ברור להתגשמותה של הבטחת האל לאברם.

סיפורי אישה-אחות בספר בראשית:

ספר בראשית מופיעים עוד שני סיפורים בהם מסופר על אחד מאבות האומה המגיע לארץ זרה ואומר על אשתו, והיא אחותו (בראשית, כ; כ"ו 1-11). בין שני הסיפורים לבין הסיפור שלנו בבראשית י"ב 10-20 יש מספר קווי מיון, כגון:

אבי האומה ואשתו גרים באופן זמני בארץ אחרת (מצרים; ארץ גרר) (בראשית י"ב 10; כ 1; כ"ו 1).

אבי האומה משקר לאנשי המקום ואומר שאשתו היא למעשה אחותו (בראשית י"ב 11-13; כ 2; כ"ו 7).

המלך מגלה את התרמית ונוזף באברם (בראשית י"ב 18; כ 9; כ"ו 10).

נדוע קיימים שלושה סיפורים זהים:

ל פי מחקר המקרא מדובר בשלוש גרסאות שנכתבו בזמנים שונים, וכל גרסה באה לתקן את הגרסה הקודמת. גרסה הראשונה הייתה בבראשית י"ב, אך התנהגותו של אברם והופעתו המאוחרת של אלוהים בסיפור הניעו זופר אחר לכתוב סיפור שבו מוצגים אברם ואלוהים באור מחמיא יותר. בשלב מאוחר יותר כתב סופר שלישי גרסה נוספת, בה הוא תיקן בעיות נוספות בסיפור.

סיכום בנקודות: בראשית י"ב

- פס' 1-9:** בפרק זה מסופר על אבי המשפחה, אברם. אלוהים פנה לאברם וציווה עליו להינתק ממשפחתו וממקום מגוריו וללכת אל ארץ חדשה. אברם מציית מיד, למרות היותו בן 75 ולמרות הקשיים בציות לצו זה. בהגיעו לארץ מתברר לו שהארץ מיושבת בכנענים ולכן רק צאצאיו יזכו לרשת את הארץ.
- דמותו של אברם כפי שהיא מתוארת בפסוקים 1-9 היא דמותו של המאמין המושלם. הוא עומד בניסיון קשה, מתמסר לרצון ה' באופן מוחלט, אינו מערער אלא מקיים מיד את הצו. גם כאשר הוא מגיע לארץ ומתברר שהבטחת ה' תתגשם רק בעתיד הרחוק, הוא בונה מזבחות ומתפלל לה'. אמונתו של אברם בסיפור זה היא מופלאה, כמעט על-אנושית.
- פס' 10-20:** בפסוקים אלה מסופר שאברם ושרי ירדו למצרים בגלל רעב שהיה בארץ. אברם מפחד שהמצרים יהרגו אותו כיוון שירצו לקחת את שרי לעצמם, ומבקש ממנה שתאמר שהיא אחותו, לא אשתו. כך אמנם שרי תופקר לחסדי גברים זרים אך חייו של אברם יינצלו. בהגיעם למצרים שרי נלקחת לארמון פרעה ואברם מקבל מתנות ורכוש רב תמורתה, אך התרמית מתגלה ופרעה הזועם נוזף באברם ומגרש אותו ואת שרי ממצרים.
- דמותו של אברם בסיפור זה שונה לחלוטין מדמותו כפי שנלתה בפסוקים 1-9. במקום המאמין המושלם מתגלה אדם ממוצע, בעל חולשות אנוש, שבמעשיו יש פגמים מוסריים.



1. קראו בראשית, י"ב 9-1.

א. קראו פסוקים 1-3. בפסוקים אלה יש בחירה במשפחה מסוימת, אולם בחירה זו כוללת גם התייחסות לאנושות כולה. הסבירו כיצד השורש המנחה בפסוקים אלה מבטא את ההתייחסות הכפולה למשפחה ולאנושות כולה כאחד.

ב. בפסוקים 1-5 חוזר השורש ה-ל-כ פעמים אחדות. לפניכם פירוש של יי קיל לפסוק 4:

"דיבר הכתוב במחשבתו של אברם... מששמע אברם את דבר ה' אליו, אמר בלבו ללכת בוריות ובנחישות אחרי ה'".

- (1) במה שונה משמעות השורש ה-ל-כ לפי פירושו של קיל ממשמעות השורש ה-ל-כ בפסוק 5?
(2) ציינו ארבעה פרטים מפסוקים 1-4, המעידים על הקושי הגדול בהליכתו של אברהם.

ג. קראו גם בראשית, י"א, 32-26.

פסוקים 32-26 בפרק י"א משמשים כאקספוזיציה (=מצג) לסיפורי קורות אברהם בארץ כנען. ציינו שני פרטים מפסוקים 32-26, התורמים להבנת הסיפור בפרק י"ב, 1-9.

- ד. (1) על פי רצף הסיפור בבראשית, י"א, 32-26, י"ב, 1, אפשר להניח שהצו לעזוב את חרן וללכת לארץ כנען ניתן לאברם לאחר מות תרח, אביו.
קראו פסוקים 26, 32 בבראשית, י"א, וכן בראשית, י"ב, 4.
האם הנאמר בפסוקים אלה תואם את ההנחה שאברם יצא לכנען לאחר מות אביו? נמקו תשובתכם.
(2) קראו בראשית, י"א, 32 ואת פירוש רמב"ן על פסוק זה:

זה מנהג כל הכתוב לספר חיי האב והולידו הבן ומיתתו, ואחר כך מתחיל בעניין הבן בכל הדורות, כך נהגו הכתובים.

איזה קושי בפסוק בא רמב"ן לפתור, וכיצד הוא פותר קושי זה?

2. קראו בראשית, י"ב, 20-6.

- א. קראו פסוקים 6-7 בקטע שלפניכם.
יש הרואים קושי באזכור "והכנעני אז בארץ" (פסוק 6) לאור ההבטחה שה' נתן לאברם בפסוק 7.
(1) הסבירו מהו הקושי.
(2) ציינו פתרון לקושי.
ב. קראו פסוקים 10-15.
מעשי אברם בפסוקים אלה עשויים להעיד על ספקותיו בנוגע לכוחו של ה'.
בססו טענה זו על הכתוב.

ג. קראו פסוק 13: "אמרי-נא אחתי את למען ייטב-לי בעבודת וחייתה נפשי בגלגל".
(1) קראו את פירוש חזקוני לפסוק זה:

דעתו של אברהם היה אם ישאלו עליה אם היא נשואה הוא ישיב להם בעלה הלך למרחוק ולא ימצאו לה תקנה להרוג בעלה ויניחיה.

כיצד מסביר חזקוני את בקשתו של אברם משרי לומר שהיא אחותו?
(2) לדעת חזקוני, בהצעתו של אברם היה כדי להציל גם את שרי מחילול כבודה.
האם פסוק 13 תומך בפירוש זה? בססו תשובתכם על הכתוב.

ד. קראו **בראשית**, כ, 10-13.
יש הטוענים שפסוקים אלה מתקנים את הרושם שנוצר מקריאת **בראשית**, י"ב, 10-15. הסבירו טענה זו, ובססו אותה על שתי ראיות מן הכתוב.

בראשית ט"ו: ברית בין הבתרים

אחר הדברים האלה היה דבר-יהוה א"ט
אל-אברם במחנה לאמר אל-תירא אברם אנכי מגן לך
ב שברך הרבה מאד: ואמר אברם ארני יהוה מה-תתן-לי
ואנכי הולך עירי וכן-משק ביתי הוא דמשק אליעזר:
וואמר אברם הן לי לא נתתה זרע והנה ברביתי יורש אתי:
והנה דבר-יהוה אליו לאמר לא יורשך זה כי-אם אשר
ה יצא ממעיך הוא יורשך: ויצא אתו החוצה ואמר הכט
נא השמומה וספר הכוכבים אם-תוכל לספר אתם ואמר
ו לו זה יהיה זרעך: והאמן ביהוה ויחשבה לו צדקה:
וואמר אליו אני יהוה אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת
ח לב את-הארץ הזאת לרשתה: ואמר ארני יהוה במה
ס אדע כי אירשנה: ואמר אליו קחה לי עגלה משלשת
ועז משלשת ואיל משלש ותר וגזל: ויקח-לו את-כל-
אלה ויבחר אתם בתוך ויתן איש-בתו לקראת רעהו

א ואת-העפר לא בחר: ויורד העיט על-הפגרים וישב אתם
ב אברם: ויהי השמש לבוא ותרומה נפלה על-אברם והנה
ג אימה חשבה גדלה נפלת עליו: ואמר לאברם ידע תדע
ד כי-גד יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אתם אדבק
ה מאות שנה: וגם את-הגוי אשר יעבדו הן אנכי ואחריו
ו כן יצאו ברבש גדול: ואתה תבוא אל-אבותיך בשלום
ז תקבר בשיבה טובה: ודור רביעי ישובו הנה כי לא-שלם
ח עון האמרי עד-הנה: ויהי השמש באה ועלטה היה והנה
ט תער עשן ולפיד אש אשר עבר בין הגזרים האלה: כיום
י ההוא ברית יהוה את-אברם ברית לאמר לזרעך נתתי את-
יא הארץ הזאת מנהר מצרים עד-הנהר הגדל נהר-פרת: את-
יב המיני ואת-הקנזי ואת הקדמני: ואת החתי ואת-הפרזי ואת-
יג הרפאים: ואת-האמורי ואת-הכנעני ואת-הגרזני ואת-
יד היבوسی:

בראשית ט"ו

במחנה - בחלום.

עירי - ללא ילדים.

כן-משק ביתי: כן-ביתי - עבד שנולד בביתי.

משלשת: משלש - בת/בן שלוש שנים, או שלושה חודשים.

תר - ציפור ממשפחת היונים.

ויבחר - חתך.

בתו - באמצע.

איש בתו לקראת רעהו - שני החלקים זה מול זה.

הפרק נחלק לשני חלקים:

א. פסוקים 1 - 6: הבטחת בן והבטחת ריבוי צאצאים לאברם.

ב. פסוקים 7 - 21: הבטחת הארץ לצאצאי אברם.

וישב - סילק, נירש.

ויהי השמש לבוא - השמש עמדה לשקוע.

גר - זר, אדם שאינו גר במולדתו.

עלטה - חשכה.

הגזרים - חלקי הבהמה.

פסוקים 1-6: הבטחת בן והבטחת ריבוי צאצאים לאברם

פסוק 1: "אחר הדברים האלה היה דבר-יהוה אל אברם במחזה" - התגלות ה' לאברם נעשית בחלום. ה' פותח בדבריו בהרגעת אברם: "אל תירא אברם, אנכי מגן לך, שכרך הרבה מאד" - אל תפחד, אני מגן עליך מכל רע ואני אתן לך את גמולך כפי שמגיע לך.

פסוקים 2-3: "ויאמר אברם: אדני יהוה מה תתן לי! ואנכי הולך עריירי" - אברם אינו מוצא נחמה בהבטחות לכסף ולרכוש. הוא חושש שהוא עתיד למות בקרוב ללא יורש, "עריירי". בימי קדם נהגו אנשים עריירים למנות להם יורש מקרב עבדיהם, בתנאי שהעבד שנבחר ליורש ידאג לקבורתם לאחר מותם. גם אברם כבר מינה יורש מקרב עבדיו: "ובן-משק ביתי הוא דמשק אליעזר" - מבין כל עבדי ביתי בחרתי ליורש את אליעזר, שמוצא משפחתו בדמשק. בפסוק 3 אברם חוזר ומתאר את מצבו: "הן לי לא נתתה זרע והנה בן-ביתי יורש אתי". אברם מצוי במשבר אמונה. לראשונה אנו עדים לספקותיו באשר להבטחות ה'.

פסוקים 4-5: כדי לפזר את חששותיו של אברם, ה' חוזר על הבטחתו: "לא ייקשך זה, כי אם אשר יצא ממעיך - הוא ייקשך" - יורשך יהיה בנך, בשר משרך, ולא אחד מעבדיך.

לחיזוק ההבטחה, ולחיזוק אמונתו של אברם, ה' מבקש מאברם לספור את כוכבי השמים: "הבט-נא השמימה וספר הכוכבים - אם-תוכל לספר אתם?" - האם אפשר לספור את הכוכבים? תשובתו של אברם אינה נמסרת כאן, אך ברור שהוא מתפעל ממראה השמים ומריבוי הכוכבים כיוון שה' אומר לו: "כה יהיה זרעך" - כך יהיו צאצאיו - כה רבים עד שלא ניתן יהיה לספור אותם. כאן מתרחבת הבטחת ה': לא הבטחה ליורש בלבד אלא הבטחה לצאצאים רבים ככוכבי השמים.

פסוק 6: ההבטחה בשמים והבטחת ה' הרשימו את אברם וחיזקו מחדש את אמונתו: "והאמן בה" ויחשבה לו צדקה". יש הרואים קושי במשפט "ויחשבה לו צדקה":

קושי: מי חשב למי לצדקה (מיהו נושא המשפט ומיהו מושא המשפט)?

הפתרונות:

1. אברם חשב לה' לצדקה (=ראה בזה מעשה חסד) את הבטחת ה' להעניק לו צאצאים רבים. יש פרשנים הרואים בפירוש זה בעיה תיאולוגית (=דתית): זוהי פגיעה בה' - איך יכול אברם להעניק לאלוהים "נקודות זכות"? (במילים אחרות, האם בן אדם יכול להעניק ציונים לאלוהים?)
2. ה' חשב לאברם לצדקה (=העמיד זאת לזכותו) את אמונתו בו, שאכן יהיו לו צאצאים רבים גם כשקיום הבטחתו מתעכב ועדיין אין לו אפילו בן אחד.

פסוקים 7-21: הבטחת הארץ לצאצאי אברם

בסיפור זה הבטחות ה' לאברם הופכות לברית, להסכם מחייב. ה' מתחייב לפני אברם לתת את ארץ כנען לצאצאיו. הסיפור נפתח בדברי הבטחה והרגעה לאברם: "אני יהוה אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת לך את הארץ הזאת לרשתה" - אל תדאג, אברם. אני זוכר למה הוצאתי אותך מאור כשדים ואני אקיים את הבטחתי לתת לך את הארץ.

89 במקרא נזכרים שני סוגי עבדים: 1. ילידי בית (נקרא גם "בן בית" או "בן-משק-הבית". מדובר בעבדים שנולדו בבית האדון ושייכים לאדונו לעולם). 2. מקנת בשר (עבדים שנרכשו בשוק, שבויי מלחמה וכו').